

Շուշանիկ Ասրյան,
 տ.գ.թ., ԱրՊՀ տնտեսագիտության տեսության և
 կառավարման ամբիոնի դոցենտ

**ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
 ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ**

Ազգային տնտեսությունների վերականգնման դանդաղ ընթացքի նոր իրողությունները, որոնք պայմանավորված են համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամով, համաշխարհային հասարակարգում պետությունների փոխկապվածության և համաշխարհային տնտեսության գլոբալ փոփոխություններով, աշխարհաքաղաքական նոր ռիսկերով, սոցիալտնտեսական հիմնախնդիրների սրացմամբ առաջադրում են տնտեսության կայունության վերախնայողական հարցեր: Հոդվածի նպատակն է նախանշել հայկական երկու տնտեսությունների զարգացման ուղիները կայունության հիմնահարցերի ուսումնասիրման միջոցով:

Բանալի բաներ- Ազգային տնտեսության կայունություն, ազգային տնտեսության դիմակայություն, համաշխարհային տնտեսական աճ, համաշխարհային գործազրկության մակարդակ, համաշխարհային ինֆլյացիա, համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամ, համաշխարհային արտաքին պարտք, ազգային կարողություններ:

Шушаник Асрян
 к.э.н. доцент кафедры экономической
 теории и управления АргУ.

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Новые явления медленного восстановления национальных экономик, обусловленные финансово-экономическим мировым кризисом. В условиях глобального изменения мировой экономики и взаимозависимости стран, а также новых рисков геополитических изменений и обострения социально-экономических проблем, возникают вопросы переосмысления стабильности национальных экономик.

В статье изучены проблемы стабильности экономик Армении и НКР и намечены пути ее обеспечения.

Ключевые слова: Стабильность национальной экономики, сопротивление национальной экономики, мировой экономический рост, мировой уровень безработицы, мировая инфляция, мировой финансово-экономический кризис, мировой внешний долг, национальные возможности.

Shushanik Asryan,
 Associate professor, Ph.D. of the Department of the Theory of Economics and
 Management of Artsakh State University.

ISSUES OF ENSURING NATIONAL ECONOMIC STABILITY IN MODERN CONDITIONS

The developments caused by global financial and economic crisis and the new realities of the slow process of recovery of national economies and the global economy during post-crisis, the interdependence of states in global social system and the global changes in the conditions of acute social and economic problems caused by new geopolitical risks put forward rethinking issues of economic stability. The aim of the article is to indicate the ways of stability of the latter's development through study of stability issues of the two Armenian economies.

Key-words: stability of national economy, resistance of national economy, world economic growth, world unemployment rate, world inflation, the global financial-economic crisis, world external debt, national capabilities.

Ժամանակակից մակրոտնտեսական վերլուծություններում ազգային տնտեսության անվտանգության ապահովումը դիտարկվում է ըստ տնտեսական անկախության, ինքնազարգացման և առաջընթացի ընդունակության ու կայունության բաղադրիչի:

Որոշ տնտեսագետների կարծիքով տնտեսության կայունությունը ենթադրում է տնտեսական համակարգի բոլոր տարրերի կայունություն և ամրություն, բոլոր սեփականությունների պաշտպանություն, ապակայունացնող տարրերի զսպում: «Կայունությունը» տնտեսական համակարգի այնպիսի իրավիճակ է, երբ տնտեսական ցուցանիշները պահպանվում են ցանկացած պայմաններում: Որպես կայունության ցուցանիշներ կարող են լինել բյուջեի եկամուտները, արժույթի կուրսը և այլն:

Տնտեսության կայունությունը նպաստում է տնտեսության «դիմակայության» բարձրացմանը, այսինքն՝ տնտեսության կողմից դիմակայության աճին՝ ինչպես զարգացման արտաքին գործոնների, այնպես էլ՝ ներքին

գործոնների փոփոխությունների նկատմամբ:

Տնտեսության կայունությունը փոխառնչվում է նաև համակարգի հավասարակշիռ վիճակի հետ, երբ պահպանվում են համակարգի տարրերի միջև հիմնական համամասնությունները, հարաբերակցությունը: Հետևապես, հավասարակշիռ վիճակը բխում է տնտեսության կայուն վիճակից: Տնտեսական համակարգի հավասարակշիռ իրավիճակի հիմնական, կարևոր բնութագրիչներից է արտադրության ճյուղերի համամասնական աճը: Մյուս կողմից կարելի է նշել, որ հավասարակշռվածությունը տնտեսության կայունության հիմքն է: Տնտեսական համակարգի կայունության, հավասարակշռվածության վիճակները ամենին էլ չեն նշանակում, որ համակարգը գտնվում է լճացման մեջ և չի զարգանում կամ առաջընթաց չի արձանագրում: Բացի կայունությունից՝ տնտեսական համակարգը բնորոշվում է նաև ցուցանիշներով, որոնք արտահայտում են համակարգի զարգացումը, դրանք են՝ տնտեսական աճը, ՀՆԱ-ում ներդրումների տեսակարար կշիռը, բնակչության եկամուտների աճը և այլն: Կարծում ենք՝ կայուն զարգացման դեպքում խոսքը տվյալ ցուցանիշների կայուն փոփոխությունների մասին է:

Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամով պայմանավորված զարգացումները և ազգային տնտեսությունների վերականգնման դանդաղ ընթացքի նոր իրողությունները առաջադրում են տնտեսության կայունության վերախնամատարման անհրաժեշտություն:

Ազգային տնտեսություններում սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների սրացումը, պայմանավորված համաշխարհային տնտեսության գլոբալ փոփոխություններով, փաստում է համաշխարհային տնտեսության դերը ազգային տնտեսությունների կայունության ապահովման գործընթացում: Այդ առումով կարևոր է անդրադառնալ համաշխարհային զարգացումների վերջին միտումներին՝ որպես ազգային տնտեսության կայունության վրա ազդող արտաքին գործոնների:

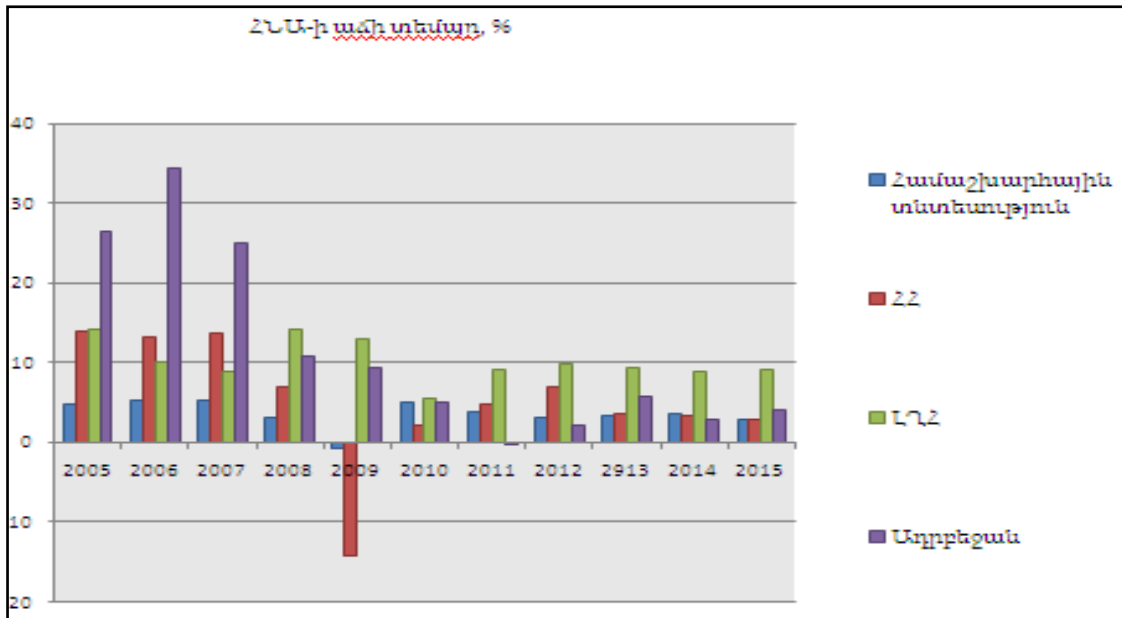
Ըստ Համաշխարհային բանկի վերլուծաբանների՝ տնտեսական աճի տեմպերը զարգացող երկրներում 2015թ. կկազմեն 4,4 տոկոս, 2016թ. այդ ցուցանիշը կհասնի մինչև 5,2 տոկոսի, իսկ 2017թ.՝ 5,4¹ տոկոսի:

Համաշխարհային տնտեսության զարգացման դիտարկումները հետճգնաժամային ժամանակահատվածում ցույց են տալիս, որ 2014թ. ֆինանսական տարվա վերջում համաշխարհային տնտեսությունը աստիճանաբար դուրս եկավ մեծ ռեցեսիայից, սակայն տնտեսական աճը շատ դանդաղ է, և աճի միջճգնաժամային տեմպերը դեռևս չեն վերականգնվել: 2015թ. համաշխարհային ՀՆԱ-ի աճի տեմպը կազմել է 3%², որը զիջում է թե՛ կանխատեսվող և թե՛ նախաճգնաժամային աճի համապատասխան ցուցանիշին, ինչը բացատրվում է նավթի գների անկմամբ և աշխարհաքաղաքական լարվածության գործոններով:

Ըստ Համաշխարհային բանկի՝ եվրոպական երկրներում զգալիորեն կրճատվել են կրիտիկական իրավիճակներ առաջանալու ռիսկերը, և գրանցվող տնտեսական աճը վերականգնում է հասարակության վստահությունը բանկային համակարգի նկատմամբ: Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանում դա պայմանավորված է նաև անուղղակի ազդեցություններով, այդ թվում Ռուսաստանի շուրջ ստեղծված իրավիճակով: Ընդհանուր առմամբ զարգացող երկրների աճի տեմպերի թուլացման արտաքին հիմնական գործոններ են համարվում ***նավթի գների անկման և Ամերիկյան դաշնային պահուստային համակարգի կողմից տոկոսադրույքների բարձրացման հետևանքով զարգացող տնտեսությունների համար վարկերի արժեքի բարձրացման ազդեցությունները*** :

¹<http://www.data.worldbank.org>

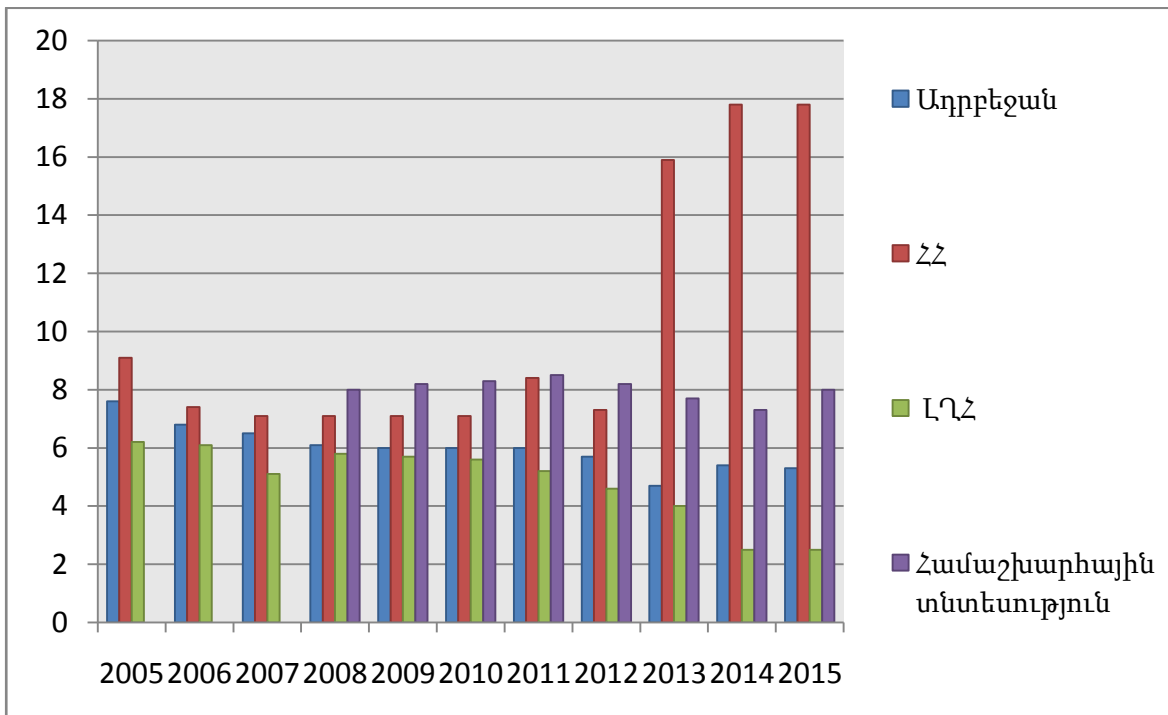
². <http://www.tradingeconomics.com>

Գծապատկեր 1. Համաշխարհային, ՀՀ, ԼՂՀ և Ադրբեջանի ՀՆԱ-ի աճի տեմպերը %-ով:

Հետզհետե աճի հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ անընդհատ փոխվում են աճի գործոնները:

Համաշխարհային տնտեսության կայունության բնութագրիչներից գործազրկության մակարդակը և բարձր է և չի հաղթահարել հետզհետե աճի սկզբնական մակարդակը: Այն 2015թ. արձանագրել է 2008թ. ցուցանիշը՝ կազմելով 8%:

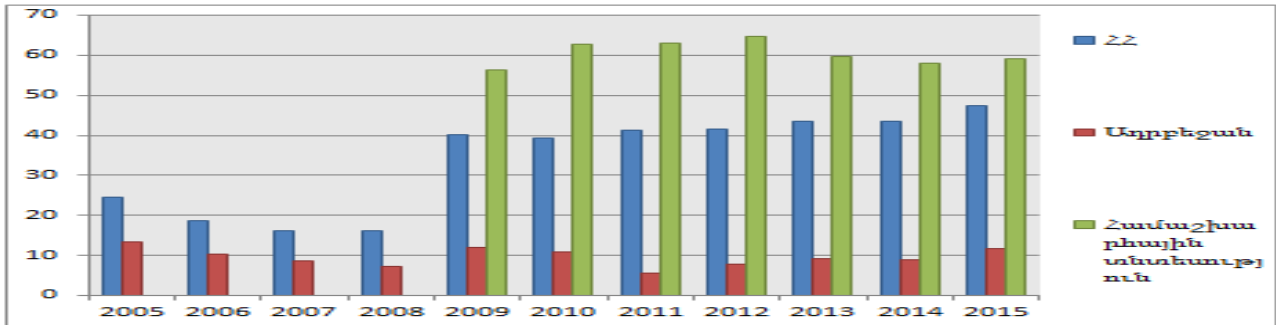

Գծապատկեր 2- Համաշխարհային տնտեսության, ՀՀ, ԼՂՀ և Ադրբեջանի գործազրկության մակարդակը, %-ով :

Համաշխարհային տնտեսության կայունության հաջորդ կարևորագույն բնութագրիչը կարելի է համարել համաշխարհային պետական պարտքի տեսակարար կշիռը համաշխարհային ՀՆԱ-ում: Ինչպես տեսնում ենք գծապատկեր 3-ից , 2008թ. ֆինանսատնտեսական ճգնաժամից հետո համաշխարհային պետական պարտքի

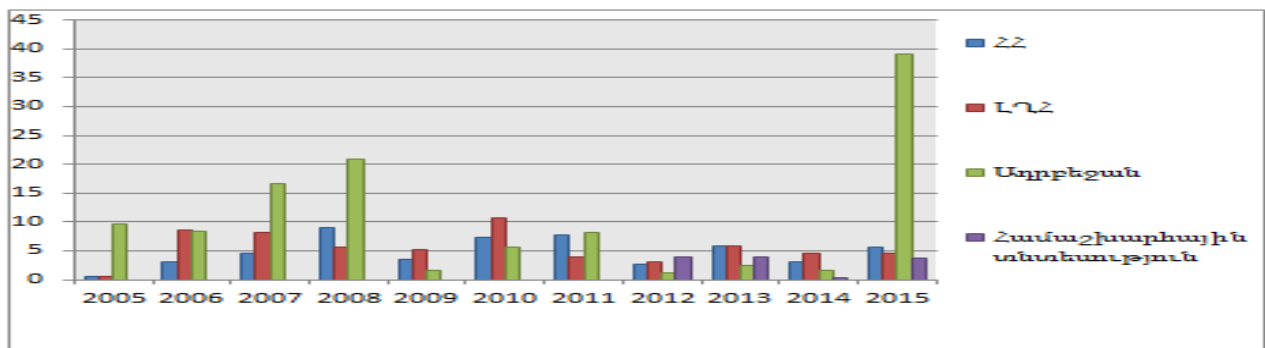
տեսակարար կշիռը համաշխարհային ՀՆԱ-ում կտրուկ աճել է և գերազանցել համաշխարհային տնտեսության անվտանգության համապատասխան ցուցանիշը: Նախորդ տարիների աճից հետո նվազման որոշ միտումները 2015թ. վերափոխվեցին աճի, և ցուցանիշը կազմեց 59,0%:

Համաշխարհային տնտեսության աճի տեմպերի թուլացման և համաշխարհային պետական պարտքի աճի դրական դինամիկայում կայան ակնհայտ է:

Գծապատկեր 3- Համաշխարհային պետական պարտքը՝ %-ով համաշխարհային ՀՆԱ-ի նկատմամբ, ՀՀ-ի, Ադրբեջանի պետական պարտքը ՀՆԱ-ի նկատմամբ:

Նավթի համաշխարհային գների անկման, համաշխարհային անբավարար պահանջարկի պայմաններում համաշխարհային գնաճը զգալի ցածր է: Այն 2015թ. կազմել է 3,8%¹:

Գծապատկեր 4- Համաշխարհային, ՀՀ, ԱԶ Ադրբեջանի ինֆլացիայի, մակարդակը:

Համաշխարհային տնտեսության կայունության բնութագրիչների դիտարկումները ցույց են տալիս, որ, իսկապես, համաշխարհային տնտեսության զարգացման տեմպերը նկատելիորեն թուլանում են, իսկ տնտեսության կայունության ապագա խաթարման ռիսկերը, հակառակը, դրսևորվում են առավել ցայտուն: Հետևապես, այդ իմաստով ազգային տնտեսությունների կայունության վրա համաշխարհային տնտեսության բացասական ազդեցությունները մոտ ապագայում շարունակվելու են:

Համաշխարհային տնտեսական իրավիճակի ազդեցությունը՝ պայմանավորված նավթի համաշխարհային գների անկմամբ, առավել մեծ է Ադրբեջանի տնտեսության վրա: Տնտեսական դիտարկվող ցուցանիշներով այն դրսևորում է առավել բարձր անկայունության մակարդակ, քան համաշխարհային տնտեսությունը, ինչպես նաև ՀՀ-ն ու ԱԶ-ն:

Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ազդեցությամբ Հայաստանում ՀՆԱ-ն 2009թ. գրանցեց 14.1 տոկոս անկում: Ճգնաժամը դադարեց 2010թ., երբ համաշխարհային տնտեսությունը, այդ թվում նաև Հայաստանը, որտեղ գրանցվեց 2.2 տոկոս տնտեսական աճ, մտան վերականգնման փուլ:

ՀՀ՝ մինչ ճգնաժամը (2002–2008թթ.) ձևավորված տնտեսական աճի մոդելը հիմնված էր տարբեր աճող արտաքին ֆինանսավորման վրա (օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների, պաշտոնական և ոչ պաշտոնական տրանսֆերտների): Մակայն երկնիշ տնտեսական աճը չհանգեցրեց ներմուծման կրճատման, այլ հակառակը՝

¹ <http://www.data.worldbank.org>

առաջանցիկ աճի, որն էլ բերեց ներքին շուկայում տեղական արդյունաբերական արտադրանքի մրցունակության աստիճանի նվազմանը, ոչ գյուղատնտեսական զբաղվածության աճի գրեթե բացակայությանը, արտաքին առևտրում թե՛ արտահանման հարաբերական և թե՛ բացարձակ կրճատմանը: Նշված պայմաններում երկրի տնտեսական զարգացման հիմնական շարժիչ ուժը դարձան շինարարությունը և ծառայությունների ոլորտը, որոնց գումարային տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում, 2002 թ. 56.9 տոկոսից աճելով, 2008 թվականին համապատասխանաբար կազմեց է 63.8 տոկոս: Մինևույն ժամանակ, արդյունաբերության և գյուղատնտեսության գումարային տեսակարար կշիռը, 2003 թ. 47,0 տոկոսից կրճատվելով, 2008թ. կազմել է 29.7 տոկոս:

ՀՀ տնտեսական աճը 2015-ի ընթացքում կազմել է 3% կանխատեսվող 4.1%-ի փոխարեն: Հարցն այն է, որ համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի հետևանքով էականորեն փոխվել է ՀՀ տնտեսության առկա ճյուղային կառուցվածքը, որտեղ շինարարության տեսակարար կշռի կրճատումը ուղեկցվել է մնացած բոլոր մակրոոլորտների տեսակարար կշիռների աճով: Ներկա կառուցվածքը, լինելով ավելի քիչ կախված արտաքին ֆինանսավորման ծավալներից, թեև առավել կայուն է՝ համեմատած նախաճգնաժամային կառուցվածքի հետ, սակայն միաժամանակ չի կարող ապահովել շատ բարձր աճի տեմպեր, ինչը նկատելի էր նախորդ մոդելում: Պատճառը շինարարության ծավալների և տնտեսական աճում ներդրումների կտրուկ կրճատումն է՝

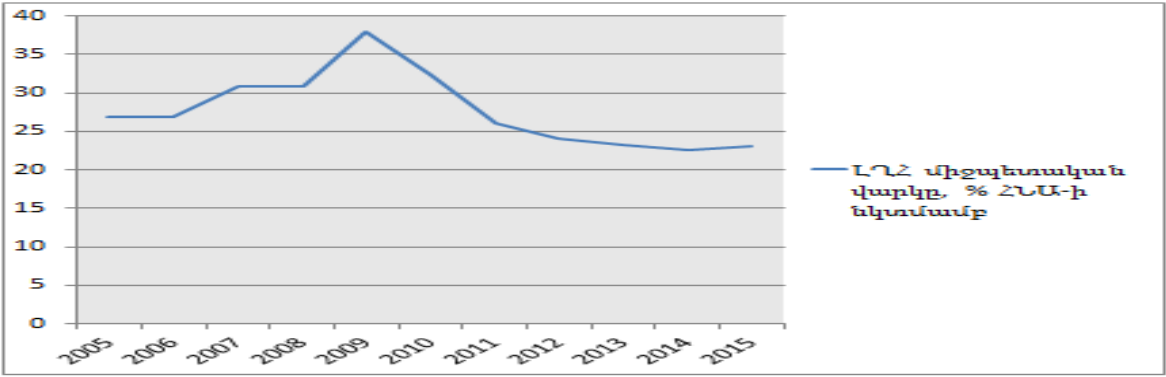
Սակայն ԼՂՀ-ում ճգնաժամային երևույթները էական ազդեցություն չունեցան տնտեսական աճի վրա: Եթե ՀՀ-ում վերականգնողական աճը շարունակվել է 2011-2013թթ. և կազմել 5.1 տոկոս, ապա ԼՂՀ-ում այդ նույն ժամանակահատվածում միջին տնտեսական աճը կազմել է 9,6%: Աճը հիմնականում տեղի է ունեցել ծառայությունների հաշվին, իսկ շինարարության ազդեցությունը դրսևորվել է անկայուն ձևով:

ԼՂՀ 2015թ. համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ) կազմել է 209,3 մլրդ ՀՀ դրամ՝ նախորդ տարվա նկատմամբ արձանագրելով 9,1% աճ²: Մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ն կազմել է 1 մլն 414,3 հազ ՀՀ դրամ՝ նախորդ տարվա 1 մլն 268,1 հազ դրամի դիմաց:

2015թ.ին պետական բյուջեի սեփական եկամուտները կազմել են տարվա ծրագրով նախատեսված մուտքերի մակարդակի 92,7%-ը: Պետական բյուջեի փաստացի ծախսերը կազմել են 83 մլրդ 107,7 մլն դրամ, որը նախատեսված ծրագրի 94,7%-ն է:

ԼՂՀ-ում գործազրկության պաշտոնական մակարդակը ցածր է գործազրկության բնական մակարդակից, իսկ ինֆլյացիայի մակարդակը համահունչ է չափավոր ինֆլյացիայի մակարդակին:

ԼՂՀ տնտեսության համար մակրոտնտեսական ցուցանիշների կայուն մակարդակի ապահովման համար որպես անվտանգության գործոն է ծառայել միջպետական վարկը:

Գծապատկեր 5- ԼՂՀ միջպետական վարկի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի նկատմամբ

ԼՂՀ տնտեսական աճը պետք է լինի կայուն, դիվերսիֆիկացված՝ ըստ աճի ճյուղային կառուցվածքի, թողարկվող արտադրանքի և ծառայությունների տեսականու, վերջիններիս՝ սպառողների բազմազանության: Այն պետք է լինի էական ու առաջանցիկ՝ նկատի ունենալով ԼՂՀ-ում միավոր աշխատուժին ընկնող բնական ռեսուրսների ավելի մեծ գործակիցը, քան Հայաստանում: ԼՂՀ տնտեսական աճը պետք է խորացնի կոռպորացիան ԼՂՀ և ՀՀ տնտեսավարող սուբյեկտների միջև, իրապես ինտեգրացնի հայկական միավորների տնտեսությունները, ինչպես նաև ապահովվի մրցունակ աշխատատեղերի հաշվին, նպաստի արտագաղթի թուլացմանը, խթաններ ստեղծի Հայաստանից ԼՂՀ ներգաղթի համար:

Ելնելով տնտեսական ներկա անկայունության վիճակից, արտաքին ֆինանսավորման և դրանով պայմանավորված ներքին պահանջարկի աճի վրա հիմնված տնտեսական աճի մոդելը չի կարող պահպանվել

¹ ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն
² ԼՂՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն

երկարաժամկետ հեռանկարում. անհրաժեշտ է աստիճանական անցում կատարել ապրանքների և ծառայությունների արտահանման առաջանցիկ աճի վրա հիմնված տնտեսական զարգացման մոդելի, որի արդյունքում աստիճանաբար կարող է նվազել երկրի կախվածությունը արտաքին ֆինանսավորումից, և տնտեսությունը կկողմնորոշվի դեպի ապրանքների արտահանման մոդել:

Արցախում ապրիլյան ռազմական գործողությունները հասցրեցին ինչպես մեծ նյութական վնասներ, այնպես էլ տնտեսավարող սուբյեկտների սպասումների և հետևապես, նաև՝ նրանց հետագա տնտեսական գործունեության վրա:

Հաշվի առնելով նախանշված նպատակները և ելնելով երկրի զարգացման ներկա փուլի առանձնահատկություններից՝ կարող ենք նշել, որ տնտեսական ճգնաժամը, ինչպես նաև տնտեսական զարգացման վերջին իրադարձությունները ի հայտ են բերել նոր գլոբալ մարտահրավերներ, որոնց պայմաններում կարևորվում է երկրի երկարաժամկետ զարգացման ռազմավարության վերանայումը:

Նոր ռազմավարական ծրագրի մշակումը կարևոր է նաև ինչպես տնտեսական քաղաքականության, այնպես էլ դրա գործիքակազմի նկատմամբ տեսակետների փոփոխության պատճառով, ինչ դրսևորվել է համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի ժամանակ և շարունակվում է մինչ այժմ՝ հիմնականում շեշտադրելով պետության կարգավորիչ դերի և «ուղղակի» քաղաքականության նշանակության մեծացման կարևորությունը: Այդ առումով կայուն զարգացման ազգային ծրագրի ընդունումը կարող է հետճգնաժամային ռազմավարական համակարգված շրջանակ ապահովել Կառավարության քաղաքականությունների ձևավորման համար: Այն Կառավարությանը հնարավորություն կտա միավորելու ազգային կարողությունները երկրի երկարաժամկետ զարգացման տեսլականի ձևավորման շուրջ՝ հաշվի առնելով կուտակված փորձը, առկա պայմաններն ու գլոբալ զարգացման մարտահրավերները: Միայն այդպիսի ծրագրի իրականացումը կարող է երաշխավորել հասարակության յուրաքանչյուր անդամի սեփական պետության կողմից պաշտպանված և սոցիալապես ապահովված լինելու անվերապահ ընկալման ամրապնդումը:

Գրականության ցանկ

1. Եղիազարյան Աշոտ Արծրունի, Հայ-ռուսական սլավոնական համալսարան, «Հայաստանի տնտեսության կառուցվածքային հիմնախնդիրները տարածաշրջանային զարգացումներում», Ը.00.02 «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» և Ը.00.06 «Միջազգային տնտեսագիտություն» մասնագիտություններով տնտեսագիտության դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության Մեղմնագիր, Երևան, 2014թ.:
2. ԼՂՀ Կառավարության 2015-2017թթ. գործունեության ծրագիր:
3. Հայաստանի հանրապետության 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր:
4. И. П. Воробьева., Устойчивость экономики и проблемы ее обеспечения в современной России, Вестник, Томский государственный университет №1(17),2012 г..
5. Петров В.К., Селеванов С.Г., Устойчивость государства. М.: Экономика,2005 год.
6. arm.stat.am
7. stat.nkr.am
8. <http://www.tradingecenemics.com>
9. <http://www.data.worldbank.org>